

У сучасних дослідників різні підходи до впливу на розвиток особи підлітка С. Сатир, 1992; Ф. Райс, 2000; А.С. Співаковская, 1988; Е.Г. Ейдемільер, 1994; А.С. Лічко, 1983; Е.Т. Соколова, В.В. Столін, 1989 і ін.

Відношення батьків до дитини-підлітка впливає не тільки на становлення до поведінки, але і на емоційне здоров'я; так, невпевненість підлітка провокує пригнічену агресивність. Якщо підліток сприймає відношення дорослого до себе як негативне, то спроби дорослого спонукати до спілкування викликає стан збентеження і тривоги. Тривалий дефіцит емоційного, розуміючого спілкування батьків із підлітком породжує невпевненість, викликає відчуття тривоги і відчуття емоційного неблагополуччя (Л.Філатова, 2021).

Під впливом досвіду спілкування з дорослими у підлітка не лише формуються критерії оцінки себе і інших, але і зароджується дуже важлива здатність - співчувати іншим людям, переживати чужий жаль і радощі як власні. У спілкуванні з батьками і однолітками підліток вперше усвідомлює, що потрібно враховувати не лише свою, але і іншу думку співрозмовника. Саме з налагодженої системи взаємин батьків з підлітками і починається орієнтація на інших, тим більше що підліток також потребує визнання оточуючих людей (Е.Носенко, 2003).

Спільна діяльність підлітків з дорослими слугує свого роду школою почуттів, забезпечує умови для формування особистісних якостей, які сприяють розумінню почуттів навколишніх людей. Підліток навчається співпереживати, проявляти своє ставлення до чужих людей у доступних формах і видах діяльності, адаптуватись в оточуючому середовищі. Кожен вид діяльності містить у собі значний потенціал для розвитку емпатії підлітка. Спільна діяльність є інтеграцією, тобто сприяє налагодженню міжособистісних стосунків, виникненню почуттів єдності, колективності, формує вміння діяти спільно, розуміння і враховування почуттів батьків.

Отже, важливою умовою розвитку емпатії є постановка перед підлітками завдання на ціннісне самовизначення в ситуації морального вибору. Моральний вибір особистості є важливим чинником розвитку емоційно-ціннісної сфери підлітка. Ситуації морального вибору особистості завжди присутні через аспект емпатії враховуючи почуття батьків.

Дар'я БИБИК

*доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ*

МІСІЯ І РОЛЬ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Сфера соціальної взаємодії є однією з найскладніших і найдинамічніша з систем, в якій залучена людина. Щодня на цю систему впливає низка чинників, змінюючи її склад, напрямок діяльності, засоби реалізації мети. Відповідно цим змінам зазнає реформування й місія соціальної роботи в цілому та фахівця соціальної сфери зокрема.

Першочергово професійна роль працівника соціальної сфери визначається теоретико-функціональними особливостями власне соціальної сфери., яка, на думку провідних українських вчених (Скуратівського В.А., Палій О.М., Лібанової Е.М.) визначається як «сфера життєдіяльності людського суспільства, де реалізуються інтереси класів, соціальних груп, етнонаціональних спільнот, що охоплює широку палітру соціального простору – від умов праці, побуту, здоров'я до соціально-класових, етнонаціональних, сімейно-шлюбних відносин» (В. Скуратівський, 1997).

Виходячи з даного визначення та з досліджень українськими вченими особливостей розвитку та функціонування соціальної сфери (Кінаш І., Новікової В., Куценко В. та ін.) сьогодні надзвичайно актуальними стають проблеми захисту прав та безпеки не лише на рівні окремої особистості чи соціальної групи, а цілих народів внаслідок посилення глобального військового протистояння різних суспільств та держав. Дана позиція яскраво продемонстрована

в умовах російсько-української війни, що багатьма соціологами та політологами визнана геноцидом українського народу. Тому на перший план соціальної політики виходять питання соціального розвитку, соціальної інтеграції, впровадження соціальної роботи у різні сфери життєдіяльності людей (охорони здоров'я, освіти, виробництва, культури) для підвищення якості життя, соціальної стабільності як на регіональному, так і на міжнародному рівнях (В. Куценко, 2005).

Важливим професійним завданням фахівців соціального профілю, тобто їхньою місією стає розробка та впровадження технологій допомоги, які б дозволили особам, які перебувають у складній життєвій ситуації, змінювати несприятливі фактори життєдіяльності за участю представників соціальних служб та спеціалізованих установ. У цьому роль фахівця соціальної роботи розглядають як інноваційну діяльність, яка спрямована на зміну соціальних процесів з метою досягнення їхньої оптимальної відповідності потребам суспільства, конкретної особистості (Л. Ситар, 2015); на постійний розвиток, який здійснюється на основі накопиченого досвіду фахової освіти та наявного життєвого й професійного досвіду майбутнього фахівця (І.Савельчук, 2021).

Якість життя більшості громадян нашої країни, особливо представників соціально-незахищеної категорії, значною мірою залежить від інституту соціальної роботи та кваліфікації фахівців, які працюють у соціальній сфері. Досвід розвинених країн світу показує, що для вирішення гострих соціальних проблем Україна повинна йти шляхом утворення системи соціального сервісу, спрямованого на мінімізацію соціальних ризиків для найменш забезпечених верств населення. Для цього соціальна взаємодія має будуватися на таких принципах:

- принцип тристоронньої співпраці в напрямку соціального добробуту (державна — соціальні працівники — населення);
- принцип активізації потенціалу самопомоги громадян (безпосередня участь громадян і соціальних груп у вирішенні соціальних проблем, що виникають);
- принцип превентивної взаємодії з метою недопущення соціальної кризи.

Сучасну роботу фахівців соціальної сфери можна охарактеризувати як антикризовий, соціально-стабілізуючий механізм розвитку суспільства, який має такі особливості:

1. Багаторівневий характер соціальної діяльності, орієнтованої на впровадження широкого спектру стабілізаційних, коригувальних, реабілітаційних технологій, що дозволяють створити в суспільстві систему взаємодопомоги та підтримки проблемних груп населення.
2. Реалізація цільового характеру соціальної роботи, що забезпечує диференційований характер форм соціальної підтримки проблемних груп населення, що відображають специфічні потреби та соціальні запити громадян (наприклад, робота з ВПО, соціально неблагополучними категоріями громадян, робота з молоддю тощо).
3. Превентивна спрямованість соціальної роботи, що передбачає здійснення профілактичних заходів щодо виникнення соціальних проблем, прогнозування їх виникнення та завчасної підготовки кадрів до їх вирішення.
4. Інноваційний характер соціальної роботи, що передбачає реалізацію соціальними працівниками творчого підходу до професійної діяльності, включаючи узагальнення передового практичного досвіду, освоєння нових технологічних та методичних прийомів у роботі з клієнтами, запровадження нововведень як найважливішої передумови підвищення ефективності соціальної роботи.
5. Міжнародний формат взаємодії, що передбачає залучення світових спеціалістів, волонтерів та фахівців до створення та реалізації програм соціального захисту.

Сучасна соціальна робота, як сфера практичної діяльності, націлена на розвиток, або відновлення соціальної компетентності споживачів соціальних послуг, їх здатності та потреби до самореалізації, вільного взаємини з навколишнім світом. Соціалізація громадян, що набуває особливого сенсу в умовах війни та змушеного соціального відчуження, створення, відновлення та коригування життєвих сценаріїв», відродження втрачених смислів та цінностей життя, ведуть до підвищення суспільного благополуччя, в чому й полягає основоположна місія працівників

соціальної сфери (Бибик, 2022).

В умовах воєнного сьогодення соціальні працівники зобов'язані також працювати в напрямку недопущення розшарування суспільства за соціальним статусом, політичними чи релігійними уподобаннями, етнічним походженням чи місцем проживання. Подібні розшарування можуть виникати на тлі емоційного напруження, викликаного війною, інформаційного перевантаження чи навпаки інформаційного голоду, в умовах якого тривалий час перебували громадяни, що наразі мають статус ВПО

Соціальні служби, працівники соціальних установ та соціальні педагоги в межах реалізації програм соціального добробуту мають проводити роботу, спрямовану на соціальне єднання, згуртування населення. В іншому випадку соціальна напруженість може вплинути на оборонну спроможність країни та на її образ в світовій спільноті.

Звичайно, щоб відповісти на виклик, який диктується необхідністю соціального єднання й розбудови суспільного добробуту необхідно пройти шлях справедливого узгодження інтересів основних соціальних груп суспільства і в цьому напрямку теж важливе значення має саме превентивний характер соціальної роботи й спрямування основних зусиль в двох напрямках: на роботу з учнівською молоддю та на процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Це твердження ще раз підкреслює необхідність визначення місії і ролі фахівців соціальної роботи саме в контексті інноваційних освітніх змін.

Олег БЛІНОВ

*доктор психологічних наук, професор
професор кафедри соціальних технологій
Національний авіаційний університет, Київ*

МАНДАЛОТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Мандалотерапія – це «найдавніший спосіб лікування природою». Природа наповнена мандалами: круглу і кулясту форму мають дуже багато предметів і явищ природного походження – сонце, соняшники, ялинові шишки. Людина, будучи частиною природи, також є особливим різновидом мандали. Метод дозволяє зміцнити самооцінку, розвинути навички та якості, провести самодослідження за допомогою стихій природи, зміцнитися в інстинктах, які допомагають жити, розвиватися та творити (М. Базика, 2009).

Одним із перших, хто звернув увагу на мандали, був К. Юнг. Він почав розглядати мандали як малюнки, коли помітив спонтанне малювання мандал у своїх пацієнтів. В умовах сьогодення мандала використовується в арт-терапії як дуже потужний інструмент глибокої діагностики та психотерапії. Можна вважати, що це - експрес-діагностика і, водночас, експрес-допомога, тому що, процес терапії відбувається в арт-терапії водночас із діагностикою завдяки психотерапевтичному фактору творчої експресії (О. Копитін, 2007).

Мандала надає доступ до глибокого несвідомого, що дозволяє через аналіз символів визначити стан клієнта (його екзистенційну ситуацію). Допомога відбувається через швидку інтеграцію особистості (тому мандала використовується в будь-яких кризових станах), минаючи усвідомлення. Коло (тобто сама мандала) – це захист, нерозчленованість, нероздільність, цілісність, порядок, межі. Коли людина малює мандалу, вона малює свій внутрішній світ на цей момент, стан, самість, себе справжню, поза соціумом, свою духовну сутність. Вона відповідає на екзистенційні питання: Хто я? Де я? Звідки я? Куди я? Відповіді на ці питання дозволяють переоцінити ситуацію, що дає потужний психотерапевтичний ефект.

Мандалотерапія ефективна у вирішенні найрізноманітніших проблем – від проблем у спілкуванні, сімейних, творчих, до професійних і навіть організаційних, оскільки мандала – як принцип єдності та цілісності, як образне вираження джерела енергії та центру, має онтологічний сенс, і тому зачіпає всі сфери психологічного буття людини: глибокий духовний